

SOSTEn ehdotus Euroopan Unionin elpymis- ja palautumisvälineen resurssien käytöstä – Kohti sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävää yhteiskuntaa

Tausta

Euroopan Unioni ja jäsenvaltiot sopivat heinäkuussa 2020 EU-neuvoston kokouksessa Elpymis- ja palautumisvälineestä, joka on osa laajempaa EU:n elpymisvälinettä (Next Generation EU). Elpymis- ja palautumisvälineen tavoitteena on koronakriisin aikana ja sen jälkeen edistää EU:n kestävää kehitystä laajasti niin sosiaalisen koheesion, kilpailukyvyyn, yhteiskunnallisen resilienssin kuin myös digitaalisen ja vihreän siirtymän alueilla. Käytännössä elpymis- ja palautumisvälineestä rahoitetaan erilaisia rakenteellisia uudistuksia sekä investointiohjelmia ja -hankkeita. EU-maat ovat sopineet, että näiden toimenpiteiden tulee vastata sekä talouspoliittisen eurooppalaisen ohjausjakson maakohtaisiin suosituksiin että heinäkuun 2020 Eurooppa-neuvoston päätelmiin.

Suomen hallitus antoi syyskuun alussa omat linjauksensa elpymis- ja palautumisvälineen kansalliseen ohjelmaan. Saadakseen rahoituksen Suomen on esitettävä EU:lle ohjelmasuunnitelma ajanjaksolle 2021–2023. Hallitus kaavailee, että Suomen ”kestävän kasvun ohjelma” lähetetään EU:n komissiolle loppuvuodesta 2020.

Suomen kansalliseen ohjelmaan kolmelle vuodelle saama rahoitus EU:n eri rahastoista on noin 3 miljardia euroa. Jotta tällä panostuksella saadaan mahdollisimman suuri vaikuttavuus, SOSTE pitää tärkeänä, että ohjelma ei pirstaloidu liikaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ohjelman ohjaus tapahtuu valtiollisesti, että siihen valitut hankkeet ovat riittävän suuria ja toimenpiteet muodostavat johdonmukaisen horisontaalisen kokonaisuuden. Ohjelman toteuttamisessa tulee hyödyntää alueellista ja paikallista eri sektoreiden toimijoiden osaamista, mutta ohjausvastuun tulee olla ministeriöissä ja valtioneuvostossa. Selkeä tavoitteenasettelu, toteuttamiskelpoiset ja nopeasti käyntiin saatavat hankkeet sekä toiminnan tutkimuksellinen arviointi muodostavat käytännön rungon, jolla kansallisen ohjelman vaikuttavuus taataan. Keskeistä kaikissa ohjelman hankkeissa tulee olla, että niillä onnistuneesti muutetaan suomalaisen yhteiskunnan rakenteita, jotta ne jatkossa mahdollistavat sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan. Näin lyhyen aikavälin elvytyshyöty yhdistyy pitkän aikavälin kestävyshyötyyn, jota kaikessa politiikassa tulisi tällä hetkellä tavoitella.

SOSTE ehdottaa

SOSTEn ehdotus kansallisen ohjelman sisällöksi noudattelee sekä EU:n ja jäsenvaltioiden yhdessä sopimia että Suomen hallituksen tarkentamia raameja. Vihreä siirtymä, digitalisaatio, sosiaalinen koheesio ja kaikki ihmiset mukaan ottava kasvu ovat ehdotuksen keskeiset lähtökohdat. Näiden tavoittelussa monipuoliset ja monialaiset hyvinvointi-investoinnit ovat käytännön työkalu. SOSTE esittää rakenteita muuttavia hyvinvointi-investointeja sekä sosiaali-, terveys-, koulutus-, energia-, liikenne- että elinkeinopolitiikan alueille.

SOSTEn ehdotukset pitävät huolen siitä, että myös yhteiskunnassa haavoittuvassa asemassa olevat huomioidaan kansallisessa ohjelmassa ja myös heihin sekä heitä tukeviin rakenteisiin tehdään elpymis- ja

palautumisrahastosta investointeja. Tällaisia ihmisryhmiä ovat muun muassa heikossa työmarkkina-
asemassa olevat, pienituloiset kotitaloudet sekä paljon sairastavat sekä toimintakyvyn alenemisen
kohdanneet ihmiset. SOSTEn erityisenä tulokulmana on kaikkien osallisuus ja mahdollisuus hyvään sekä
aktiiviseen elämään.

SOSTEn ehdotus on jaettu kahden pääteeman alle – nämä ovat ekologinen jälleenrakennus sekä
hyvinvointi-investoinnit terveyteen, toimeentuloon, osaamiseen ja osallisuuteen. Yleisempien tavoitteiden
lisäksi molemmissa teemoissa esitetään konkreettisia toimenpiteitä, jotka voidaan saada nopeasti käyntiin,
ovat määräaikaista ja täyttävät edellä esitetyt laadulliset tavoitteet (vaikuttavuus, horisontaalisuus).

Ekologinen jälleenrakennus

Vihreällä elvytyksellä vauhditetaan ilmastonmuutoksen hillintää ja toteutetaan oikeudenmukaista
ekologista jälleenrakennusta. Ekologinen jälleenrakennus viittaa siihen, että emme enää voi rakentaa ja
elvyttää takaisin vanhaa ympäristön ja ilmaston kannalta kestäväntä fossiilitaloutta. Elvytys mahdollistaa
kestävämmän hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen.

Ekologinen jälleenrakennus on tärkeää ihmisten hyvinvoinnin kannalta, koska ilmastomuutoksen
seuraukset tuovat mukanaan monia terveysriskejä ja uhkaavat kasvattaa eriarvoisuutta. Kestävän
elvytyksen toimet ovat hyvinvointi-investointeja, joilla hillitään muun muassa sosiaali- ja terveysalan
ilmastonmuutokseen sopeutumisen kustannuksia, esimerkiksi helteiden seurauksena lisääntyvistä
sairaalakäynneistä. Lisäksi ne tuovat työpaikkoja ja voivat tuoda säästöjä, ja turvaavat siten esimerkiksi
kuntien hyvinvointipalveluita. Ilmastotoimet edistävät terveyttä myös esimerkiksi vähentämällä
ilmasaasteiden terveyshaittoja.

Oikeudenmukaisen siirtymän kannalta olennaista on mahdollistaa kohtuuhintainen liikkuminen ilman
bensa- tai dieselautoja, kun fossiilisten polttoaineiden hinnat nousevat. Pienituloisten työssäkäynnin
kannalta on tärkeää, että julkinen liikenne toimii kasvukeskusten reuna-alueilla. Lisäksi julkisen liikenteen
kattavuuteen panostaminen on tärkeää myös kaupunkialueiden pienituloisten liikkumisen kannalta.
Tärkeää on lisäksi energiatehokkaan asumisen ja päästöttömän lämmityksen saaminen myös heikommassa
asemassa olevien ihmisten ulottuville. Vihreän elvytyksen toimia valitessa on tärkeää varmistaa, että ne
ovat sosiaalisesti oikeudenmukaisia, ilmastonmuutoksen hillinnän, luonnonmonimuotoisuuden
säilyttämisen ja työllisyysvaikutusten kannalta tehokkaita. Ilmastopaneelin viimeaikaiset suositukset ovat
hyvä lähtökohta toimenpiteille.

Konkreettiset toimenpiteet:

1. Julkisten rakennusten energiatehokkuustoimia rahoitetaan 300 miljoonalla eurolla. Julkisten
rakennusten korjaus- ja energiatehostamissuunnitelmien aikaistamisella voidaan maksaa samalla
julkisten rakennusten korjausvelkaa.
2. Julkisten rakennusten lämmitystaparemontteihin investoidaan 150 miljoonaa euroa.
3. Sähköisen liikenteen latausjärjestelmän rakentamiseen panostetaan 200 miljoonaa euroa.
4. Luodaan 100 miljoonan euron tukipaketti elvyttämään ja kehittämään joukkoliikennettä, jonka
korona-ajan tappioita on vain osittain kompensoitu. Tukea kannattaa kohdistaa erityisesti
joukkoliikenteen kestävyttä edistäviin hankkeisiin, kuten raideliikenne ja sähköbussit, mutta myös
reuna-alueiden liikkumistarpeet tulee huomioida.
5. Kivihilestä luopumisen tuen rinnalla annetaan 60 miljoonaa euroa yleistä lisätukea kunnallisten
kaukolämpöyhtiöiden polttamiseen perustumattomiin lämmöntuotantoinvestointeihin, esimerkiksi
syvälämpökaivoihin. Fossiilisten polttoaineiden ja puun polton korvaaminen polttamattomilla
ratkaisuilla vähentäisi myös ilmasaasteiden terveyshaittoja.

6. Sähköpyörrien hankintatuki (20 miljoonaa euroa) olisi kansainvälisesti todettu vaikuttava keino liikenteen sähköistykseen, joka myös mahdollistaisi fossiilivapaan liikkumisen yhä useammille. Tuella olisi myös merkittäviä terveyshyötyjä. Sähköpyöräily sopii myös henkilöille, joilla on tavallista polkupyöräilyä rajoittavia sairauksia.
7. Koulujen kasvisperäisen ruokatarjonnan kehittämishjelmaan 10 miljoonaa euroa. Ohjelmalla voitaisiin työllistää väliaikaisesti ravintola-alan työntekijöitä, jota ovat kärsineet koronakriisin vaikutuksista. Mallia toteutukseen voisi hakea esim. Turun kaupungin ruokapalvelu Arkean Ilmastoystävällinen koulu -hankkeesta tai Helsingin yliopiston Ilmastokestävyys keittiössä -hankkeesta.
8. Helsingin kaupungin Energiarenessanssi-ohjelman jalkautuvan energiaremonttituen skaalaaminen kuntia tukemalla vauhdittaisi yksityisen asuntokannan energiaremontteja. Ohjelmassa 10 insinööriä tukee kädessä pitäen taloyhtiöiden hallituksia. Kohteena on erityisesti 70-luvun putkiremonttia odottavat yhtiöt, joten ohjelmalla ehkäistään myös lähiöiden alueellista eriytymistä. 20 miljoonan euron rahoitus mahdollistaisi Helsingissä miljoonalla eurolla toteutetun hankkeen skaalaamisen kymmenille pienemmille paikkakunnille.
9. ARA-yhteisöille myönnettävän energia-avustuksen tason nosto 20 miljoonalla, mikä tukisi energiatehokkaampaa asumista vuokra-asuntoja ja asumisoikeusasuntoja omistavien yhteisöjen osalta. Tämä tasapainottaisi vihreään siirtymään kohdistuvien tukien kohdentumista myös matalamman tulotason vuokra-asujiin.
10. Toteutetaan Sähköauto saavutettavaksi -tukiohjelma, jossa valtio takaa matalakorkoista lainaa sähköautohankintaan. Sähköautot saataisiin nykyistä paremmin autoa haja-asutus alueilla tarvitsevien ihmisten ulottuville. (Mahdolliset tulevat takaukset)
11. Myönnetään pientalojen lämmitystaparemontteihin valtioneuvoston tuesta huolimatta saa tarvittavaa lainaa investoinnin tekemiseen. (Mahdolliset tulevat takaukset)

Hyvinvointi-investoinnit terveyteen, toimeentuloon, osaamiseen ja osallisuuteen

Koronakriisin myötä toimeentulo-ongelmat ovat lisääntyneet, työllisyystilanne heikentynyt ja monien palveluiden saatavuus vaikeutunut. Elpymis- ja palautumisrahaston avulla syntyneisiin sosiaalisiin haasteisiin on mahdollista tarttua. Myös pidemmällä aikavälillä kehittyneisiin rakenteellisiin haasteisiin, kuten mielenterveysongelmien kasvuun, palvelurakenteen puutteisiin sekä osaamis- ja osallisuusvajeisiin voidaan löytää ratkaisuja Suomen kansallisessa elpymisohjelmassa.

Hyvinvointi-investoinnit terveyteen, toimeentuloon, osaamiseen ja osallisuuteen muodostavat SOSTEn ehdotuksen toisen pilarin ekologisen jälleenrakennuksen rinnalla. Heikossa työmarkkina-asetuksessa olevien tukeminen, viimesijaisen yhteiskunnan turvaverkon vahvistaminen, mielenterveyspalveluiden saatavuuden varmistaminen, erilaiset koulutusinvestoinnit sekä investoinnit sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenteisiin ja osallisuutta vahvistaviin toimenpiteisiin ovat tämän pilarin runko.

Hyvinvointi-investointien kautta pyritään vaikuttamaan suoraan ja nopeasti ihmisten hyvinvoinnin tekijöihin, mutta samalla vahvistamaan yhteiskunnan ja talouden rakenteita pitkällä aikavälillä. Hyvinvoiva, osaava ja siten tuottava väestö on tulevaisuudessakin suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kulmakivi. Esitetyt toimenpiteet vastaavat sekä koronakriisin myötä syntyneisiin lyhytaikaisiin tarpeisiin että luovat rakenteita, jotka mahdollistavat korkeamman työllisyyden ja kestäväen kasvun tulevina vuosikymmeninä. Ekologisen jälleenrakennuksen toimenpiteiden kanssa ne muodostavat polkuja oikeudenmukaiseen vihreään siirtymään.

Konkreettiset toimenpiteet:

1. Terveysinvestoinnit – laiteinvestoinnit
 - a. Sosiaali- ja terveyssektorilla tuottavuuden kasvua on odotettu erityisesti tietojärjestelmien kehittämisestä. Sote-uudistuksen toimeenpanoon tulisi liittyä tietojärjestelmäinvestointiohjelma, jota tuettaisiin elpymisvälineestä 300 miljoonalla eurolla ja joka kohdistettaisiin kriittisten ongelmakohtien ratkaisemiseen.
 - b. Toinen keskeinen tapa nostaa terveyssektorin tuottavuutta on uuden terveysteknologian käyttöönotto. Sairaanhoidon laiteinvestointeihin ja innovatiivisiin ratkaisuihin (esim. etäasiakaskäynnit mahdollistavat sähköautot) ohjattaisiin 150 miljoonan euron investointiohjelma.
2. Terveysinvestoinnit – henkilöstön ja palveluiden saatavuus
 - a. Suomen maakohtaisissa suosituksissa suositellaan toimia puuttua terveydenhuollon henkilöstöpulaan. Yliopistollisen lääkärikoulutuksen määräaikainen 2000 lääkärin (200 miljoonaa euroa) ja ammattikorkeakoulujen sairaanhoitajakoulutuksen 10 000 sairaanhoitajan (280 miljoonaa euroa) määräaikainen koulutuslaajennus parantaisi terveydenhuollon henkilöstön saatavuutta keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä sekä nostaisi väestön koulutustasoa
 - b. Koronakriisin aikana on kertynyt valtavasti hoitovelkaa sekä perusterveydenhuollossa että hammashoidossa. Esimerkiksi palveluseleitä hyödyntämällä vuosina 2021-2023 voidaan lisätä terveyspalveluiden kokonaiskäyttöä hoitovelan vähentämiseksi (300 miljoonaa euroa).
3. Terveysinvestoinnit – terapiatakuu
 - a. Terapiatakuun myötä lyhytpsykoterapiaa tarjoavien psykoterapeuttien kysyntä kasvaa, mihin psykoterapeuttikoulutusta tarjoavien yliopistojen tulisi reagoida kouluttamalla 500 uutta psykoterapeuttia (15 miljoonaa euroa).
 - b. Terapiatakuu vaatii osaamisen tueksi koordinoitua koulutus- ja työhajausjärjestelmän. Koulutusyhteisöjen, järjestöjen ja terveydenhuollon työnantajien tulisi varautua Terapiatakuuseen kouluttamalla terveydenhuollon ammattilaisia lyhyiden psykososiaalisten interventioiden menetelmiin (ns. työskentelyotekoulutuksia) (5 miljoonaa euroa).
4. Osaamisinvestoinnit – aikuisten osaamisohjelma
 - a. Nuorten aikuisten osaamisohjelman mallilla nostettaisiin aikuisväestön koulutustasoa tarjoamalla ammatillinen koulutus 10 000 perusasteen varassa olevalle aikuiselle. Koulutus alkaisi 2021 ja 2022 (270 miljoonaa euroa). Lisäpanostuksen ohella olemassa olevasta ammatillisen koulutustarjonnasta suunnattaisiin pysyvästi vuosittain vähintään 10 000 aloituspaikkaa vailla toisen asteen koulutusta oleville aikuisille.
5. Osaamisinvestoinnit – sosiaali- ja kasvatusala
 - a. Sosiaalityöntekijöiden määräaikainen koulutusohjelma. Sosiaalityöntekijäpula vaikuttaa mm. lastensuojelun henkilöstön saatavuuteen erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa. Pulaan puututtaisiin 1000 yliopistollisen sosiaalityöntekijän ja 7000 sosionomin (AMK) määräaikaisella koulutusohjelmalla (220 miljoonaa euroa).
 - b. Varhaiskasvatuksen opettajakoulutuksen määräaikainen laajennus 1000 aloituspaikalla vuosina 2021–2022 nopeuttaisi varhaiskasvatuksen ammattirakenteen muutokseen vastaamista ja helpottaisi lastentarhanopettajapulaa erityisesti suurissa kaupungeissa (30 miljoonaa euroa).

6. Osaamisinvestoinnit – koulutustason nosto
 - a. Kokonaisuutena korkeakoulutuksen tarjonta näyttää olevan liian matalalla tasolla työvoimatarpeeseen vastaamisessa, mikä heijastuu sekä työvoimapulana korkean osaamisen ammateissa että toisen asteen koulutuksen suorittaneen työvoiman ylitarjontana suhteessa työmarkkinakysyntään. Elpymisvälineestä tulisi suunnata resursseja myös korkeakouluvisiossa asetetun koulutustasotavoitteen saavuttamiseen. Vuodelle 2030 asetettua tavoitetta ei nykytoimilla tulla saavuttamaan huolimatta siitä, että tavoite on työelämän nopeasti muuttuvan osaamistarpeen oloissa kansainvälisestikin vaatimaton.
7. Työllisyysinvestoinnit – työkyvyn ja työelämävalmiuksien vahvistaminen
 - a. Laajennetaan ”Työkyvyn tuki osaksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveystaloutta” -toimenpidekokonaisuus koko maan kattavaksi, siten että jokaiseen sote-keskukseen rakentuu asiakkaiden tarpeisiin vastaava työkyvyn tuen palvelukokonaisuus. Toimenpidekokonaisuuden kohderyhminä ovat TE-toimiston asiakkaina olevat työttömät työnhakijat sekä ilman työtä olevat työikäiset, jotka eivät ole työnhakijoina TE-toimistossa (20 miljoonaa euroa).
 - b. Lisätään työvoimapolitiittista koulutusta heikossa työmarkkina-asemassa oleville ihmisille siten, että eri ryhmien erityiset tarpeet huomioidaan, osaamista ja työkykyä vahvistetaan ja koulutustasoa nostetaan (20 miljoonaa euroa).
8. Investoinnit viimesijaiseen turvaan ja perusturvaan – ruoka-apu ja lapsitakuu
 - a. Koronakriisin aiheuttamaan poikkeuksellisen suureen ruoka-apuun tarpeeseen vastaamiseksi lisäresursseja ruoka-aputoimijoille vuosina 2021–2023 (5 miljoonaa euroa).
 - b. Eurooppalaisen lapsitakuun toteuttamiseksi ohjelma matalan tulotason perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi (vapaa-ajan harrastemahdollisuudet, palveluiden saatavuus, tarvelähtöinen tuki) (10 miljoonaa euroa).
9. Investoinnit toimeentuloon – velkaneuvonta ja sosiaalinen luototus
 - a. Lisäresursseja talous- ja velkaneuvontaan sekä järjestöjen työhön velkaantuneiden auttamiseksi vuosina 2021–2023 (5 miljoonaa euroa)
 - b. Sosiaalisen luototuksen valtakunnallistaminen (10 miljoonaa euroa)
10. Osallisuusinvestoinnit – osallisuus digitalisaatiossa
 - a. Tutkimus-, koulutus- ja kehittämissuunnitelma luomaan rakenteita, jotka vahvistavat osallisuutta digitalisaation edetessä (5 miljoonaa euroa).
 - b. Julkisia laitehankintoja ja digipäätteiden lainausjärjestelmän kehittäminen siten, että kaikilla kansalaisilla on mahdollisuus saada käyttöönsä hyvinvointipalveluissa tarvittavat ja yhteiskunnallisen osallisuuden edellyttämät digitaaliset välineet (10 miljoonaa euroa).
11. Investoinnit lasten ja nuorten hyvinvointiin – koulu- ja opiskelurauhan vahvistaminen
 - a. Lisäresursseja peruskouluille vahvistamaan opettajien ja muun henkilökunnan osaamista ja valmiutta koulukiusaamisen ehkäisyyn ja tehokkaaseen puuttumiseen vuosina 2021–2023 (10 miljoonaa euroa).
 - b. Lisäresursseja koulujen ja varhaiskasvatuksen aggressiokasvatukseen sekä turvataitokasvatukseen. Lasten ja nuorten on tärkeää tunnistaa, mikä on väkivaltaa ja mitkä ovat lapsen oikeudet ja rajat (5 miljoonaa euroa).

Yhteenveto

SOSTEn ehdotukset kansallisen tulevaisuusohjelman investoinneiksi EU:n rahastoista ovat kokonaisuudessaan 2 740 miljoonaa euroa. Toteuttamalla nämä toimet Suomesta rakennetaan sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävämpi yhteiskunta, joka on valmis kohtaamaan myös tulevien vuosikymmenien haasteet. Ehdotuksen toimenpiteet vastaavat sekä lyhyen tähtäimen elvytystarpeeseen että pitkän aikavälin rakenteellisiin tarpeisiin.

Ekologinen jälleenrakennus

Julkisten rakennusten energiatehokkuustoimet	300 miljoonaa euroa
Julkisten rakennusten lämmitystaparemontit	150 miljoonaa euroa
Sähköisen liikenteen latausjärjestelmän luominen	200 miljoonaa euroa
Joukkoliikenteen tukipaketti	100 miljoonaa euroa
Lämmöntuotantoinvestoinnit	60 miljoonaa euroa
Sähköpyörien hankintatuki	20 miljoonaa euroa
Koulujen ruokatarjonnan kehittäminen	10 miljoonaa euroa
Energiarenessanssi-ohjelma	20 miljoonaa euroa
ARA-yhteisöjen energia-avustusten korotus	20 miljoonaa euroa
YHTEENSÄ	880 miljoonaa euroa

Hyvinvointi-investoinnit terveyteen, toimeentuloon, osaamiseen ja osallisuuteen

Sosiaali- ja terveyspalveluiden tietojärjestelmät	300 miljoonaa euroa
Erikoissairaanhoidon laiteinvestoinnit	150 miljoonaa euroa
Lääkäri- ja sairaanhoitajakoulutuksen lisääminen	480 miljoonaa euroa
Hoitovelan vähentäminen	300 miljoonaa euroa
Terapeuttikoulutuksen lisääminen	15 miljoonaa euroa
Terapiarakenteiden kehittäminen	5 miljoonaa euroa
Aikuisten osaamisohjelma	270 miljoonaa euroa
Sosiaaliryöntekijäkoulutus	220 miljoonaa euroa
Varhaiskasvatuksen opettajakoulutus	30 miljoonaa euroa
Työkykyohjelman laajennus	20 miljoonaa euroa
Heikossa työmarkkina-asemassa olevien työvoimakoulutus	20 miljoonaa euroa
Ruoka-avun lisäresurssi	5 miljoonaa euroa
Lapsitakuun toteuttaminen	10 miljoonaa euroa
Talous- ja velkaneuvonnan laajentaminen	5 miljoonaa euroa
Sosiaalisen luototuksen valtakunnallistaminen	10 miljoonaa euroa
Osallisuus digitalisaatiossa -ohjelma	5 miljoonaa euroa
Julkiset laitehankinnat digiosallisuuden vahvistamiseksi	10 miljoonaa euroa
Koulukiusaamisen ehkäisy	10 miljoonaa euroa
Koulujen ja varhaiskasvatuksen aggressiokoulutus	5 miljoonaa euroa
YHTEENSÄ	1 870 miljoonaa euroa

SOSTEn ehdotukset yhteensä

2 750 miljoonaa euroa